

GJENOPPTAKELSESMODELLER I DANMARK, SVERIGE OG NORGE

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 501
Leveringsfrist: 25.APRIL 2011

Til sammen 9 863 ord

18.04.2011

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING

1.1 Tema

1.2	Metode	4
1.3	VIDERE FREMSTILLING	5
2.0	GJENOPPTAKELSE ETTER DEN NORSKE MODELLEN	5
2.1	GJENOPPTAKELSESKOMMISJONENS HISTORISKE PERSPEKTIV	6
2.2	GJENOPPTAKELSESKOMMISJONENS OPPBYGNING OG FUNKSJON	9
2.3	VILKÅRENE FOR Å FÅ EN SAK GJENOPTATT	13
2.4	VILKÅRENE FOR Å FÅ EN SAK GJENÅPNET TIL GUNST FOR DEN TILTALTE	16
2.5	VILKÅR FOR GJENÅPNING TIL SKADE FOR DEN TILTALTE	24
3.0	GJENÅPNING ETTER DEN DANSKE MODELLEN	26
3.1	DEN SÆRLIG KLAGERETTENS OPPBYGNING OG FUNKSJON	27
3.2	VILKÅR FOR GJENÅPNING ETTER RETSPLEJELOVEN	32
3.3	GJENÅPNING TIL SKADE FOR DEN TILTALTE	35
3.4	GJENÅPNING TIL FORDEL FOR DEN TILTALTE	37
4.0	GJENÅPNING ETTER DEN SVENSKE MODELLEN	38
4.1	DOMSTOLENS OPPBYGNING OG FUNKSJON	39
4.2	GJENÅPNINGSVILKÅRENE	41
4.3	GJENÅPNING TIL FORDEL FOR DEN TILTALTE	42
4.4	GJENÅPNING TIL SKADE FOR DEN TILTALTE	44
5.0	EN SAMMENLIKNING	45

6.0 LITTERATURLISTE

BØKER

FORARBEIDER, NORSK

FORARBEIDER, SVENSK

LOVER / EMK

RETTSPRAKSIS

ELEKTRONISKE KILDER

A

A

B

C

C

C

D

1 INNLEDNING

1.1 TEMA

Tema for oppgaven er gjenopptakelsesmodellene i Danmark, Sverige og Norge, med mest fokus på den norske modellen.

En person som er tiltalt og dømt for noe han mener er uriktig, kan etter norsk rett klage til overordnede domstol. Når alle de ordinære rettsmidlene er oppbrukt, er avgjørelsen rettskraftig.

Muligheten for gjenopptakelse i Norge, Sverige, og Danmark er en viktig rettsikkerhetsgaranti og en anerkjennelse av mulighet for feilaktige avgjørelser og de skadevirkninger dette kan innebære.

Fritz Moen og Liland saken er ganske kjent i det norske samfunn og som var en av grunnene til at tilliten til domstolen og påtalemyndigheten ble svekket.

Fritz Moen ble dømt for to seksual drap. I 1978 ble han dømt til 16 års fengsel og ti års sikring for drapet på Torunn Finstad i 1977. I 1981 ble han dømt til en tilleggsstraff på fem års fengsel for drapet på Sigrid Heggheim i 1976. Han sonet i alt 18 år i fengsel. Moen

begjærte begge sakene gjenåpnet i 2000. Ved gjenåpningen fant de flere svakheter i straffekjeden¹. Blant annet ble det påvist svakheter i avhørssituasjon og etterforskning. Dette satte spørsmål om uriktige domfellelser og svakheter i straffekjeden på dagsorden.

En annen sak før Fritz Moen saken er den så kalte Liland-saken. Liland ble i 1970 dømt for to drap. Liland fikk livsvarig fengsel og inntil ti år sikring. Gjenopptakelsesbegjæringen ble tatt til følge på andre forsøk, og gjenåpningen førte til frifinnelse i 1994 av Høyesterett. Jfr. Rt. 1994 s.1149. Begrunnelsen for frifinnelsen var blant annet nye sakkyndige erklæringer.

Disse to sakene er på en måte noe av bakgrunnen for gjenopptakelseskommissjonen som vi har i dag. Det norske systemet med gjenåpning er en kopi av den engelske kommisjonen. Erfaring med den engelske kommisjonen visste til den tid at ordningen var egnet til å opprette tilliten til domstolen og påtalemyndighet. Siden den engelske kommisjonen begynte i april.1997 og frem til oktober 1999, mottok de 2826 saker. I gjennomsnitt mottar kommisjonen 4-5 saker per dag.²

¹ NOU 2007:7

² Høringsnotat ”forslag om å endre reglene om behandling av gjenopptakelsesbegjæringer i straffesaker” av Justis og Politidepartementet. S. 11.

Før gjenopptakelseskommisjonenes etablering ble gjenåpningsbegjæringer behandlet av den domstol som hadde avsagt den angrepne dom jfr. straffeprosessloven § 394 før lovendring.

Justisdepartementet skrev i ot.prp.nr 70 (2000-2001) at det var behov for en endring av reglene om gjenåpning og begrunnet dette slik ”Den offentlige debatten har i flere år blitt preget av kritiske holdninger til dagens system. Det kan med god grunn hevdes at dagens ordning i unødig grad legger opp til kritikk, og at domstolene og påtalemyndigheten dermed er spesielt sårbar når kritikken kommer. Det er viktig å motvirke at tilliten til domstolene og påtalemyndigheten svekkes i fremtiden, og det er ikke noe grunn til å vente med forebyggende tiltak til skaden allerede har skjedd”³

Etter en avveining av ulike hensyn i saken, foreslo justisdepartementet å opprette egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenåpning av straffesaker. Departementet la avgjørende vekt på å få en materiell riktig avgjørelse, og som gjør det til et samfunnsansvar som å avdekke urett som kan ha blitt gått. Ved lov 15.juni 2001 nr. 63 ble det besluttet at begjæringer om gjenåpning av straffesaker skal avgjøres av en særskilt kommisjon: kommisjon for gjenopptakelse av straffesaker

³ Jfr. Ot.prp.nr. 70 (2000-2001) s.24.

(Gjenopptakelseskommissjonen). Lovendringen trådte i kraft 1.januar.2004.

Gjenåpning har mange interessante sider, som vilkårene for gjenåpning, rettspraksis, og mye mer men her har jeg konsentrert meg mest om hvordan systemet er bygd opp i Danmark, Sverige, og i Norge.

1.2 METODE

I denne oppgaven kommer jeg til å ta i bruk den tradisjonelle juridiske metoden. Jeg bruker de ordinære rettskildedefaktorene lovtekst, forarbeider, juridisk litteratur og rettspraksis.

Når jeg er over i andres lands rett, bruker jeg også disse rettskildedefaktorene.

Lovgivningen her vil i all hovedsak være straffeprosessloven av 22.mai.1981 nr.25, forkortet til (Strpl) kapittel 27 om gjenopptakelse, og Den danske rettsplejeloven 2001-09-14 nr.809 som jeg forkorter til RPL, og den svenske Rättegångsbalk (1942:740) kap.58. forkortet til RB.

Jeg velger å bruke begrepet gjenåpning under hele oppgaven slik at det blir mer systematisk. Dette gjelder også når jeg skriver om den tidligere rett. Videre så bruker jeg også begrepet "gjenåpning" når jeg forklarer om dansk og svensk rett.

1.3 VIDERE FREMSTILLING

Jeg skal først ta for meg den norske modellen, der jeg vil gå inn på hvordan systemet er bygget opp, deretter vil jeg gå inn på de vilkårene som kreves tilfredsstilt etter straffeprosessloven for å få en sak gjenåpnet. Deretter vil jeg på samme måte gå inn på den danske modellen, og den svenske modellen.

Til slutt vil jeg sammenligne disse systemene og hva som virker best.

2.0 GJENOPPTAKELSE ETTER DEN NORSKE MODELEN

Norsk hovedregel er at en rettskraftig dom er uangripelig.

Rettsikkerheten skal ivaretas først og fremst ved de ordinære rettsmidlene(ankesystemet). Allikevel har lovgiveren sett behovet for en ekstra sikkerhet gjennom muligheten til å gjenoppta en sak.

Norge har altså en ekstraordinær adgang i de tilfeller hvor det senere kommer frem ting som viser at dommen er uriktig.

Det er adgang til gjenåpning både til gunst og til ugunst for siktede.

Men reglene er ganske så strenge, en av grunnene til dette er at bevismaterialet svekkes etter hvert.

En vid adgang til gjenåpning vil derfor fort føre til at mange blir frifunnet med urette.

Det kan også være en påkjenning for fornærmede å måtte møte på ny i en straffesak. Å finne den riktige balansen er ikke helt lett.

Norge, Sverige, og Danmark har derimot lagt stor vekt på å få mulighet til å rette på feil i tidligere dommer, det vil være av stor betydning for den enkelte domfelte, og tilliten til domstolen om at en riktig avgjørelse blir vedtatt.

2.1 Gjenopptakelseskommisjonens historiske perspektiv

Ordringen med gjenåpning var ikke med ved vedtakelsen av grunnloven, og spørsmålet om adgang til gjenåpning er i strid med grunnloven har vært oppe flere ganger, men dette går jeg ikke nærmere inn på her. Det er med andre ord ikke noen grunnlovsfestet rettighet til å få saken gjenåpnet. Denne problemstillingen var ikke noe særlig kjent ved vedtakelsen av Grunnloven.⁴

Gjenåpning ble lovfestet for første gang ved lov av 1.juli. 1887 nr.5.⁵ Gjennom tiden har reglene vært gjennom flere endringer. De sentrale spørsmålene har vært hvilket domstol, hvilket vilkår, og ikke minst hvem som skal avgjøre begjæringen om gjenopptakelse.

Etter den nå opphevede straffeprosessloven av 1887 ble begjæringer om gjenopptakelse vurdert av den domstol som hadde avsagt dommen første gang, med samme dommere jf. §416 første ledd

⁴ Jf. Ot.prp. nr.70 (2000-2001) s.45 Jf. Den dømmende makt 1967 s 84.

⁵ Jf. Tredevte kapittel om Gjenopptakelse (§ 413- 422).

”Begjæring om gjenopptakelse fremsættes for den Ret som har afsagt den angrebne Dom”.

Hensynet bak denne regelen var at lovgiverne mente at dommerne villa ha de beste saklige forutsetningene for å vurdere begjæringen. Dette ble etter hvert gjenstand for kritikk.

Man så etter hvert behovet for en endring av loven, bakgrunnen for dette var blant annet etter forarbeidene⁶ mulighetene for at de samme dommerne ikke ville kunne foreta en objektive vurderingen av nye bevis når man allerede har avgjort skyldspørsmålet og avsagt dommen tidligere. Videre kunne gjenopptakelse av saken oppfattes som kritikk av dommen, og dette ville gjøre seg sterkest gjeldene når det er de samme dommerne som også står for behandlingen av gjenopptakelses begjæringen.

Bestemmelsen i § 394 lød den gang slik ” Begjæringen settes frem for den domstol som har avsagt den angrepne dom. Dette gjelder selv om det etter anke er avsagt dom i høyere instans, såfremt ankeinstansen ikke har prøvd den side av dommen som angrepet rettes mot.

Er dommen avsagt av Høyesterett, settes begjæringen frem for Høyesteretts kjæremålsutvalg. Endringen finner vi i § 395 første ledd

⁶ jf. Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker (1969) s. 345.

”Ved avgjørelsen av begjæringen om gjenopptakelse eller ved ny behandling av saken kan ikke delta noen dommer som har vært med på å avsi den angrepne dommen”. Dersom saken ble gjenåpnet, skulle saken henvises til ny behandling ved samme domstol som avsa dommen tidligere , jfr. § 400, her kan heller ikke samme dommer delta jf. §395 første ledd.

Storingsrepresentanten Jørgen Kosmo ⁷ foreslo en endring i systemet, nemlig at vi skulle ha klagerett som skulle avgjøre gjenopptakelsesbegjæringene. Dette er det samme system som de har i Danmark, jeg skal nærmere inn på hvordan den danske systemet er bygget opp nedenfor i oppgaven. Men da det i samme periode ble arbeidet to instansreformen, ble dette ikke videre utredet av departementet av den grunn .

Senere ble forslaget fremmet på nytt av stortingsrepresentantene Simon (Frp) og Nymo (Sp) som foreslå at Stortinget skulle be Regjeringen om å legge frem forslaget.

Stortinget fattet da vedtak 01. desember 1994 om at forslaget skulle oversendes regjeringen til utredning og uttalelse. ⁸

Det ble fremmet flere forslag. Det ble blant annet fremmet forslag om at begjæringen skulle behandles av en overordnet domstol, sideordnet domstol, eller av en særlig klagerett etter mønster fra

⁷ Dokument nr.8: 11 (1989-90).

⁸ Dokument nr. 8: 64 (1993-1994)

Danmark, og som det siste forslag av en forvaltningsmessig gjenopptakelseskommissjon, og at den gjenåpnede saken da skulle behandles av en sideordnet domstol til den som avsa den angrepne dommen.

Ved lovendring 15.juni 2001 nr.63 som trådte i kraft 1.januar 2004, ble det besluttet at begjæring om gjenåpning med endelig virkning skal avgjøres av en særskilt kommisjon(gjenopptakelseskommissjon), og den deretter skal behandles av en sideordnet domstol.

2.2 GJENNOPPTAKELSE KOMMISSJONENS OPPBYGNING OG FUNKSJON

Gjenopptakelseskommissjonen startet sin virksomhet 1.januar 2004 og består av fem faste medlemmer og tre varamedlemmer.

Lederen, nestlederen, og et av de faste medlemmene samt to av varamedlemmene skal være jurister, jfr. straffeprosessloven § 395 første ledd.

Lederen som også er lederen for kommisjonens sekretariat er den eneste lederen som er ansatt i full stilling. Lederen sitter der for syv år av gangen , uten mulighet for gjenoppnevning, mens medlemmene er utnevnt for tre år av gangen med mulighet til å bli utnevnt enda nye tre år, jfr. strpl § 395, annet ledd.

Gjenopptakelseskommissjonen er et forvaltningsorgan, men saksbehandlingen skjer etter reglene i straffeprosessloven, jf. Strpl §§ 396 - 399 og forvaltningsloven § 4 første ledd bokstav b. Her skiller Norge seg fra de to andre land, i Sverige er det en ordinærdomstol, i Danmark er det en særdomstol, mens det i Norge er en egen ekstern forvaltnings organ. Det norske systemet er etter min mening det mest sikre, et selvstendig og helt uavhengig organ vil være mer tillitsvekkende for den tiltalte, selv om saksbehandlingsreglene er ganske så like. Dette kommer jeg tilbake til i sammenligningsdelen.

Kommisjonen kan ikke instrueres verken av domstolene eller forvaltningen. Det vil med andre ord si at kommisjonen er et uavhengighetsorgan, Jfr. strpl. § 395 siste ledd om at kommisjonen kan ikke instrueres "om sin utøvende myndighet", og at de avgjørelser de vedtar kan kun angripes ved anke når dette er uttrykkelig bestemt Jfr. § 395 tredje ledd.

Det samme gjelder i Danmark. Den særlige Klagerettens avgjørelse, kan ikke ankes over, men saken kan bringes inn på nytt for Klageretten.

Gjenopptakelseskommissjonen er ikke en rettsmiddelinstans, og den skal derfor ikke overprøve domstolens avgjørelse, men de foretar som hovedregel vurdering av nye bevis og nye omstendigheter på selvstendig grunnlag.

Alle kan søke om gjenåpning, og det er ingen tidsfrist for å begjære en straffesak gjenåpnet. Man kan altså begjære en sak gjenåpnet etter f. eks 98 år.

Søkeren må levere begjæringen skriftlig og angi den avgjørelsen som angripes, grunnlaget for gjenåpning og bevis av betydning for saken, Jfr. strpl § 394 første ledd, ”*Begjæringen settes frem for kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (gjenopptakelseskommisjonen). Begjæringen må angi den avgjørelsen som angripes, grunnlaget for gjenåpning og bevis av betydning for saken*”.

Videre skal den som begjærer gjenåpning få tilstrekkelig veiledning. Og hva som er tilstrekkelig skal vurderes av kommisjonen av eget tiltak Jfr. § 397 første ledd “Kommisjonen har plikt til å veilede den som begjærer gjenåpning, slik at han eller hun kan vareta sitt tarv best mulig. Kommisjonen skal av eget tiltak vurdere om siktede har behov for veiledning”.

I forarbeidene⁹ har justisdepartementet begrunnet dette med at det ikke ”... alltid er lett for personer som først har fått en uriktig dom mot seg og senere kanskje sonet tid i fengsel, selv å finne ut av hvordan man nærmere skal gå frem. Sporene domfellelsen og soningen kan ha satt, kan føre til at selv resurssterke personer resignerer.”

⁹ Ot.prp.nr. 70, 2000-2001 s.56.

Kommisjonen har selvstendig ansvar for å utrede saken, og innhente relevante opplysninger jfr. strpl. § 398 første ledd. Det er en egen stab som bistår med å undersøke sakene.

Kommisjonen kan innkalle vitner og siktede til uformelle avhør jfr. strpl § 398a. I noen særlige tilfeller kan kommisjonen be påtalemyndigheten om å foreta etterforskning.

Kommisjonen kan oppnevne forsvarer for den siktede når særlige grunner tilsier det, og de kan også oppnevne bistandsadvokat for den fornærmede jfr. strpl § 397 annet ledd. Forarbeidene drøftet om hvorvidt siktede skulle ha rett til offentlig oppnevnt forsvarer i saker om gjenåpning¹⁰.

Justisdepartementet kom frem til at det kun kan oppnevnes når særlige grunner tilsier det, f. eks når saken er veldig komplisert. Dette begrunnet lovgiveren med at det er kommisjonen som i hovedsak skal ha hovedansvaret for sakens faktiske og rettslige sider, og ikke partene.

Hensynet til rettssikkerheten må veies mot hensynet til fornærmede, og ikke minst en fornuftig bruk av domstolsapparatets resurser¹¹. Dermed kan ikke alle saker som kommer inn for kommisjonen realitetsbehandles.

¹⁰ Ot.prp. nr.70, 2000-2001.

¹¹ Ot.prp. nr.70, 2000-2001.

Kommisjonen kan avvise en sak som etter sin art ikke kan gjenåpnes, eller begjæringer som "åpenbart ikke kan føre frem" jfr. Strpl § 397. Avgjørelsen kan tas av kommisjonens leder, eller nestleder.

Det er strenge vilkår for å få en sak gjenopptatt, men når en sak er gjenopptatt av gjenopptakelseskommisjonen blir saken henvist videre til sideordnet domstol.

2.3 Vilkårene for å få en sak gjenopptatt

I straffeprosessloven kapittel 27 er det hjemlet flere vilkår som må være oppfylt for at en sak skal gjenåpnes.

Derimot er det ingen regler om hvor mange ganger en kan begjære en sak gjenåpnet. Hvis gjenopptakelseskommisjonen avviser begjæringen kan det fremlegges på nytt ved et senere tidspunkt.

Reglene i kap. 27 gjelder i utgangspunktet *dommer*, og er utformet med henblikk på avgjørelser av straffekrav.¹²

Men gjenåpning etter reglene i kapittel 27 vil imidlertid også få anvendelse for andre slags avgjørelser enn dommer når dette er bestemt. Etter § 74 sjette ledd kan f. eks en innstilt forfølgning tas opp på ny når vilkårene for gjenåpning foreligger.

¹² Bjerke, Hans Kristian og Erik Keiserud, "Straffeprosessloven Kommentartutgave" s.1222.

Videre så må saken som begjærer gjenåpnet være en rettskraftig dom jfr. strpl § 389, ” En sak som er avgjort ved rettskraftig dom, kan etter begjæring av en part gjenåpnes til ny prøving når vilkårene i §§ 390-393 foreligger.

Er dommen avsagt av lagmannsretten og den omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, kan saken gjenåpnes selv om dommen ikke er rettskraftig.

Reglene i §§ 307-309 gjelder tilsvarende.

Avgjørelse om inndragning eller mortifikasjon kan gjenåpnes særskilt når vilkårene etter tvisteloven § 31-3 første ledd bokstav a til d og §§ 31-4 og 31-5 er oppfylt. Om behandlingen av saken gjelder reglene i dette kapittel”.

Dommen er rettskraftig når den er vedtatt av partene eller fristen for å anke er utløpt. Jfr. § 50. Unntak fra dette er når fristen for å anke er utløpt , men dette ikke kan legges parten til last Jfr. § 309.

Men hovedregelen er at dommen er rettskraftig når den ordinære fristen er utløpt. Parten vil da i en slik tilfelle ha mulighet for å anke saken eller begjære gjenåpning.

I § 389 første ledd annet punkt som er sitert ovenfor, gjelder det et unntak. Unntaket gjelder dommer som er avsagt av lagmannsretten og som gjelder bevisspørsmål, saken kan da gjenåpnes selv om dommen ikke er rettskraftig. Høyesterett kan ikke prøve

skyldspørsmålet, derfor er det ingen grunn til å vente til ankefristen er utløpt.

Påtalemyndigheten kan også anke saken til *gunst* for siktede uten noe tidsfrist, jfr. § 309.

For å begjære gjenopptakelse har loven ingen særlige tidsfrister, det eneste formaliserte begrensning kan ligge i strafferettslige foreldelsesfrister.

For å gjenoppta en sak er kommisjonen avhengig av å få inn begjæring av en "part" jfr. § 389 første ledd.

Partene i en straffesak er siktede og påtalemyndigheten.

Bestemmelsen henviser videre til §307-309 jfr. annet ledd, hvor bestemmelsene om gjenopptakelse er gitt anvendelse.

Paragraf § 307 første ledd "Den som er frifunnet, kan ikke anke med mindre retten har funnet bevist at han har foretatt den rettsstridige handling tiltalen gjelder". Hvis en person har begått en rettstridig handling, men frifunnet senere på grunn av f. eks provokasjon, kan saken begjæres gjenåpnet.

Paragraf 308 "... ektefelle, slektninger i rett opp- eller nedstigende linje, søsken og arvinger" kan begjære en sak gjenopptatt hvis siktede er død. Videre vil også påtalemyndigheten alltid kunne begjære en sak gjenopptatt til gunst for siktede, selv om siktede er død, jfr. § 309.

Unntak fra hovedregelen finner vi i § 394 annet ledd ” Dersom særlige grunner taler for det, kan kommisjonen bestemme at en avgjørelse som retter seg mot en avdød person, skal gjenåpnes uten at noen har begjært det”.

2.4 Vilkår for gjenåpning til gunst for den tiltalte :

Etter § 390 kan gjenåpning kreves når en dommer eller et lagrettemedlem har vært inhabil, eller utelukket fra å være med på avgjørelsen og det er grunn til å anta at dette har hatt innvirkning på avgjørelsen.

Men hvis partene kunne ha gjort gjeldene feilen under saken, kan vedkommende ikke kreve gjenåpning. Vilkårene i denne bestemmelsen gjelder både gjenåpning til gunst og til skade for den tiltalte.

Vilkårene for å få en sak gjenåpnet er regulert i straffeprosessloven § 390 - § 393 jfr. §389 første ledd.

Vilkårene for å få en sak gjenåpnet til gunst for den siktede har vi i § 391 og §392, mens gjenåpning til skade for den siktede finner vi i § 393.

Det er forskjellige grupper etter § 391 som kan begjære en sak gjenåpnet. Dette skal jeg skal nærmere inn på nedenfor. Vilkårene er strenge, og det skal tross alt mye arbeid til for å få en sak gjenåpnet. Det blir videre også brukt mange resurser, f. eks ved å etterforske saken og innhente opplysninger etc.

§ 391. Til **gunst** for siktede kan gjenåpning kreves:

- 1) når dommer, lagrettemedlem, protokollfører, tjenestemann i politi eller påtalemyndighet, aktor, forsvarer, sakkyndig eller rettstolk har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken, eller et vitne har gitt falsk forklaring i saken, eller et dokument som er brukt under saken er falsk eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede,
- 2) når en internasjonal domstol eller FNs menneskerettskomité i sak mot Norge har funnet at
 - a) avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, og ny behandling må antas å burde føre til en annen avgjørelse, eller
 - b) saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, hvis det er grunn til å anta at saksbehandlingsfeilen kan ha innvirket på avgjørelsens innhold, og gjenåpning er nødvendig for å bøte på den skade som feilen har medført.
- 3) når det opplyses en ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere straffregel eller en vesentlig mildere rettsfølge. I sak hvor det ikke er idømt frihetsstraff, overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven § 39, tvungen omsorg etter straffeloven § 39 a eller rettighetstap,

kan det ikke påberopes nye opplysninger eller bevis som vedkommende burde ha gjort gjeldende på et tidligere tidspunkt.

§ 391 nr.1 : Her har vi en oppregning av forhold som kan sammenfattes under betegnelsen *grove misligheter under behandlingen av saken*¹³.

Begrunnelsen bak denne bestemmelsen er ganske så klar. Om de sentrale aktørene i en straffesak har utøvd en straffbar handling vil dette kunne gi feil grunnlag for domfellelse.

Dette gjelder ikke ethvert straffbart forhold. Det må foreligge særlige holdepunkter for at det forholder seg slik jf. Rt.2001 s. 1521 på side 1537.

Andre begrunnelser kan ikke betraktes som saksbehandlingsfeil, men det vil kunne sette dommen i et tvilsomt lys, det samme gjelder når et vitne har avgitt falsk forklaring eller at det er brukt falskt eller forfalsket dokume

Falsk forklaring vil si å gi en feil forklaring bevisst. Har en part derimot f. eks gitt en forklaring som er feil, men er i god tro vil ikke dette i seg selv gi grunnla for gjenåpning av saken. Det må med andre ord være avgitt falsk forklaring forsettlig.

Etter tredje alternativ kan saken kreves gjenopptatt når ” dokument som er brukt under saken er falsk eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes

¹³ Jfr. Norsk lovkommentar note 2461 om straffeprosessloven §391.

at dette har innvirket på dommen til skade for siktede”. Her kan gjenopptakelse kreves selv om ingen av dem som har vært med på avgjørelsen har hatt kjennskap til forfalskingen. Men forutsetningen er at dokumentet har hatt innvirkning på dommen til skade for siktede. Her må det foreligge en viss mulighet for at det har innvirket på dommen, men det er ikke like så strengt som for at en saksbehandlingsfeil skal føre til opphevelse etter anke f. eks i §343 første ledd, der lovgiver har gitt en annen uttrykksmåte enn strpl. § 391 nr. 1 tredje alternativ.

§ 391 nr. 2: Gjenåpning etter denne bestemmelsen kan skje når en internasjonal domstol kommer til en annen løsning enn det en nasjonale domstol har gjort i samme saksforhold.

Det er ingen plikt for Norge å gjenoppta en sak etter konvensjonen , men det er den muligheten Norge har for å rette opp etter internasjonale avgjørelser. Saken kan ellers bringes inn for internasjonale domstoler og da vil den norske domstolen uansett endre på avgjørelsen sin.

Bestemmelsen i § 391 nr. 2 bokstav a kom inn i den gamle straffeprosessloven ved en tilleggslov av 14.feb.1969, og gikk derfra videre i den nye loven ved lov 15.juni. 2001 nr.63 (dagens bokstav b), men med noen språklige endringer.

Det ble tilføyd at uttalelser fra FNs menneskerettskomite i klagesaker mot Norge skulle likestilles med dommer fra internasjonale domstoler¹⁴, tidligere var det kun situasjoner der *avgjørelsen* var i strid med folkerettslige regler som Norge var bundet av som kunne gjenåpnes.

Altså først og fremst er det en avgjørelse fra en internasjonal domstol eller FNs menneskerettighets komite som kan gi grunnlag for gjenåpning. Unntak fra denne regelen er de tilfeller hvor konvensjonen gir adgang til individklager f. eks FNs torturkomite. Dette gir ikke grunnlag for gjenåpning etter § 390 nr. 2 fordi det er et vilkår om at domstols eller komites avgjørelse må være *knyttet* til den sak som søkes gjenåpnet, jfr. formuleringen ”i sak mot Norge” og ”avgjørelsen”, men kan kanskje gi grunnlag for å gjenoppta saken etter annet ledd.¹⁵

Bokstav a gjelder de tilfeller hvor *selve avgjørelsen* er i strid med den folkerettslige regel. F. eks der Høyesterett avgir ny dom som er i strid med kravet om ”rettferdig rettergang” i EMK art. 6 nr. 1.

Bokstav b var ny ved lovendring i 2001 (jfr. ovenfor), der gjenåpning kan kreves i de tilfeller hvor saksbehandlingen er funnet å være i strid med folkerettslig regel som Norge er bundet av.

¹⁴ Jfr. Bjerke Hans Kristian og Keiserud Erik ”Straffeprosessloven Kommentartutgave bind II. 3 utg.” S1229.

¹⁵ Jfr. Ot.prp. nr.70 (2000-2001) s.58.

Her er det et vilkår om at gjenåpning er nødvendig for å rette på skade og feilen må ha virket inn på avgjørelsens forhold, f. eks hvis det er mulig å gi penger eller erstatning for å rette på feilen enn gjenåpning.

Begrunnelsen for at vi fikk dette i loven, er at lovgiveren har funnet det nødvendig for å få riktige avgjørelse.

I utgangspunktet kan en saksbehandlingsfeil ramme en avgjørelse like hardt som feil ved innhold. Forarbeidene nevner som eksempel krav på rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig domstol.¹⁶

Straffeprosesslovens § 391 nr. 3. Bestemmelsen her er den mest praktiske bestemmelsen og som blir påberopt ofte for gjenåpning til gunst for den siktede.

Vi har en del kjente drapssaker som er blitt gjenåpnet etter denne bestemmelsen. Et eksempel er Hetlesaken Rt.1942 s.247. Der far og sønn var dømt for drap på naboen.

Etter flere avslag ble saken til slutt gjenåpnet og frifinnelse skjedde etter denne bestemmelsen, og dette ble avsagt mer enn 30 år etter dommen , og etter faren var død.

Av nyere dato har vi f. eks Fritz Moen saken, og Liland saken som er nevnt ovenfor. Jeg går ikke nærmere inn på disse sakene her.

¹⁶ Jfr. Ot.prp. Nr. 70 (2000-2001) s.32.

Loven likestiller nye bevis og nye omstendigheter . "nye omstendigheter" menes det som ofte refereres til "rettsfakta" eller med andre ord de faktiske forhold ved saken som f. eks at det forelå nødvergesituasjon og som det ikke tidligere er blitt fremlagt i saken jfr. "nye" omstendigheter. Mens nye "bevis" er f. eks nye vitneforklaringer eller nye sakkyndige forklaringer.

Siden det i loven er likestilt skal ikke jeg nærmere inn på forskjellen mellom disse to begrepene.

En annen vilkår som også må være oppfylt for å få en sak gjenåpnet etter denne bestemmelsen er at nye bevis eller nye omstendigheter må "*synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge*".

Her er det etter rettspraksis¹⁷ nok at det er rimelig mulighet for at det som er nytt i saken kan endre resultatet i saken.

Paragraf 392 første ledd " Selv om vilkårene i §§ 390 eller 391 ikke er til stede, kan gjenåpning til gunst for siktede besluttes når Høyesterett har fraveket en lovtolking som den tidligere har lagt til grunn, og som dommen bygger på."

Denne bestemmelsen er mer generell enn §390 og §391.

¹⁷ Jfr. Rt.1992 s. 1683 og Rt 1993 s.1300.

Første ledd gjelder de tilfeller hvor Høyesterett avviker sin fortolkning som de har bygget avgjørelsen på. Siden bestemmelsen gjelder gjenåpning til gunst for den siktede må den endrede lovtolkning innebære enten frifinnelse eller mildere resultat i form av å anvende en annen mildere bestemmelse eller mildere reaksjon.

Paragraf 392 annet ledd "Når særlige forhold gjør det tvilsom om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny".

Etter denne rettsregelen er det altså enda en gjenåpnings grunnlag, men denne bestemmelsen er ment som en sikkerhetsventil, slik gjenåpning kan skje i de tilfeller som lovgiverne mener bør forandres, men som ikke kan foretas under § 390 og § 391.

Bestemmelsen har formulering "kan", og "beslattes" i motsetning til andre to bestemmelsene hvor det er bestemt at det "kan kreves" gjenåpning. Det vil med andre ord si at gjenopptakelseskommissjonen må vurdere om det foreligger tilstrekkelig grunn til gjenåpning når vilkårene foreligger.

Ifølge forarbeidene¹⁸ vil det i vurderingen være en sentral vurdering om det "etter omstendigheter ville være støtende om dommen ble stående uendret".

¹⁸ Jfr. Ot.prp.nr 78 (1992-1993).

2.5 Vilkår for gjenåpning til skade for den siktede :

Straffeprosessloven § 393 sammen med § 390 er felles for gjenåpning til skade og til ugunst. Den angir de vilkårene for når gjenåpning kan skje til skade for den siktede. Med andre ord den angir i motsetning til de foregående bestemmelsene når påtalemyndighet kan kreve gjenopptakelse til skade for den siktede.

Adgang til gjenåpning til skade for den siktede er mye snevre enn til gjenåpning til fordel for den siktede.

Paragraf 393 er til skade for siktede kan påtalemyndigheten kreve gjenåpning:

når det foreligger et forhold som nevnt i § 391 nr. 1 eller siktede har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken, og det er grunn til å anta at dette har ført til frifinnelse eller til anvendelse av en vesentlig for mild straffebestemmelse eller en vesentlig for mild straff.

Bestemmelsen her henviser til §391 nr.1, det er altså ingen forskjell mellom gjenåpning til fordel og gjenåpning til skade for den siktede etter denne bestemmelsen.

I tillegg kan saken kreves gjenåpnet til skade for den siktede, når han har gjort seg skyldig i straffbar forhold med hensyn til saken. Det straffbare forhold må altså ha sammenheng med saken, og ikke bare en part av saken som f. eks hovedforhandlingen, men gjennom hele

forfølgningen. F. eks hvis den siktede ved straffbare handlinger påvirker vitner i saken.

Når en av grunnene som er nevnt ovenfor foreligger må det videre "være grunn til å anta at dette har ført til frifinnelse eller til anvendelse av en vesentlig for mild straffebestemmelse eller en vesentlig for mild". Dette vilkåret er etter sin ordlyd strengere enn etter §391 nr. 1. Dette må forstås som sannsynlighetsovervekt.¹⁹

Paragraf 393 er til skade for siktede kan påtalemyndigheten kreve gjenåpning:

2) når det på grunn av hans egen tilståelse eller andre nye opplysninger eller bevis må antas at han er skyldig i den straffbare handling eller en vesentlig grovere straffbar handling enn den han er dømt for.

Etter denne bestemmelsen kan gjenåpning kreves når nye bevis, nye omstendigheter eller om siktede tilstår. Parallellen til denne bestemmelse finner vi i § 391 nr.3, men gjenåpning til skade er strengere jfr. formuleringen "må antas" mens det i §391 nr. 3 heter. "Syns egnet til".

¹⁹ Jfr. Bjerke Hans Kristian og Keiserud, Erik "Straffeprosessloven kommentarutgave" bind II. 3utg s.1234.

Videre så betyr ikke "opplysninger" i §393 nr.2 noe annet enn "omstendigheter" i §391 nr.3 jf. ovenfor om vilkårene i §391 nr.3.

Straffeprosessloven § 393 annet ledd inneholder en innskrenkning i forhold til første ledd.

" Dersom den straffbare handling som påstås forøvd, etter loven ikke kan medføre fengsel i mer enn 3 år, kan gjenåpning bare finne sted på det grunnlag at siktede har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken".

Det vil si at gjenåpning til skade for den siktede ikke kan kreves etter § 393 nr. 2 hvis strafferammen som saken gjelder ikke har en strafferamme på mer enn tre år.

I de tilfeller hvor saken gjenåpnes av kommisjonen, blir saken henvist til ny behandling ved en domstol som er sideordnet den som avsa dommen jfr. § 400 første ledd. Der skal det foretas en ny "fullstendig" behandling av saken.

Unntak : Etter § 400 femte ledd "Er siktede død, skal retten avsi frifinnende dom uten hovedforhandling. Også ellers kan retten med påtalemyndighetens samtykke avsi frifinnende dom uten hovedforhandling".

3.0 Gjenåpning etter den danske modellen

I Danmark som i Norge har lovgiveren gitt adgang til å gjenåpne en sak både til fordel og til ulempe for den domfelte, men betingelsene

er ganske strenge. Domstolene i Danmark er bygd opp etter en hierarkisk system, der byretten behandler saken for første gang. Saken kan derfra ankes videre til landsretten, deretter kan den ankes videre til Høyesterett på bakgrunn av to - instans prinsippet som vi også har etter norsk rett. Det er disse som er de ordinære rettsmidlene i Danmark.

En tiltalt har med andre ord mulighet til å benytte seg av de ordinære rettsmidlene når han ikke er fornøyd med avgjørelsen.²⁰

Den danske rettsplejeloven 2001- 09 - 14 nr. 809 (heretter forkortet til Rpl) har en ekstraordinært rettsmiddel, nemlig adgang til gjenåpning på visse vilkår etter at de ordinære rettsmidlene er oppbrukt. Når dette så er tilfelle må parten eller påtalemyndighetene sette begjæringen fram for Den særlige klageretten. Jeg skal i denne del av oppgaven ta for meg hvordan domstolsystemet i Danmark er bygd opp i forhold til å gjenåpne en sak.

3.1 Den særlige Klagerettens oppbygning og funksjon

Den særlige klageretten ble opprettet i 1939 og har eksistert siden. En sak om gjenåpning skal etter den danske Retsplejeloven § 979 settes fram for Den særlige klageretten de tar avgjørelsen om saken skal gjenåpnes eller forkastes.

²⁰ Kockvedgaard Mogens "Lærebog i den danske strafferetspleje" s. 193-194

Klageretten består av fem medlemmer, en høyesterettsdommer, en landsrettsdommer, og en underrettsdommer, en advokat og en beskikket universitetslærer i rettsvitenskap.

Klagerettens sekretariat er underlagt under Høyesterett og består av tre dommerfullmektig og en sekretær.

Sammensetningen er begrunnet med klagerettens uavhengighet av domstolen. Alle medlemmene har med andre ord juridisk utdanning. De er i stillingen for ti år. Det er ikke mulig for gjenoppnevning. Men i løpet av de ti årene er de uavsettelige på samme måte som for dommer.

Den Særlige Klageretten skal vurdere om de alminnelige domstolene har avgjort en riktig avgjørelse, derfor kan klagerettens avgjørelse heller ikke bringes inn for noen andre domstoler. Avgjørelsen treffes i form av en kjennelse jf. § 982, og den er endelig jfr. Rpl § 985.

Dette betyr at kjennelsen ikke kan påklages til en annen rett, men det avskårer ikke retten til å begjære saken for klageretten på nytt. Går avgjørelsen ut på gjenåpning vil den domstolen som opprinnelig avgjorde dommen behandle saken, men da for nye dommere.

Før 1939 ble gjenåpning som hovedregel behandlet av den domstol som i siste instans hadde dømt i sakens bevismessige forhold som oftest da var landsretten.

Praksisen fra Klageretten i Danmark viser at det er kun i de helt ekstraordinære tilfeller der det kan være tale om gjenåpning.

For eksempel i perioden 1969 - 1979 mottok klageretten 482 begjæringer om gjenåpning²¹, men kun 13 av disse begjæringene ble gjenopptatt. Dette blir 2,5%. Nyere tall fra Den særlige klageretten viser en oppgang.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Genoptagelse af straffesager	74	73	56	59	43	111	99	58
Tilladt genoptaget	6	11	4	5	1	27*	23*	7
Genoptagelse afvist	64	59	46	52	39	61	64	47
Afgjort på anden måde	4	3	6	2	3	23	12	4

Altså fra 2003 til 2010 mottok klageretten 573 saker. 84 av disse sakene ble tillat gjenåpnet, mens 432 ble avvist.²²

Vilkårene for gjenåpning er med andre ord strenge og det er først når klageretten mener at det er overveiende sannsynlig at en ny sak vil få en annen resultat at de beslutter gjenåpning. Det kan f. eks være tilfelle der en ny sakkyndig rapport har betydning for sakens utfall.

²¹ Jochimsen Jørgen, " Straffeprocess oversigt", s.277-280

²² Tabellen er fra klagerettens hjemmeside, www.domstol.dk.

Gjenåpning kan kun skje etter begjæring fra en part eller påtalemyndighetene. Begjæringen skal stilles skriftlig til klageretten jf. Rpl. § 979. det er ingen tidsfrister for når en begjæring skal settes fram, utenom gjenopptakelse etter Rpl. § 977 stk. 1 nr. 3 om uriktige bevisbedømmelse som har en særlig fem - og to - års frist som jeg skal forklare nærmere senere i oppgaven. Gjenopptakelse til ugunst for den tiltalte gjelder det dermed de normale foreldelsesfrister etter straffeloven.

Ved gjenopptakelse til skade for den tiltalte er det Riksadvokaten som skal stille begjæringen for Klageretten jf. Rpl § 976, med mindre han delegerer myndighet til noen andre i en konkret sak til en annen jfr. Rpl §100 stk. 2.

Begjæringen om gjenopptakelse til fordel for den tiltalte kan fremsettes for det første av den domfelte selv jf. Rpl § 977. Er den domfelte under 18 år på det tidspunktet begjæringen skal settes frem, kan også vergen begjære gjenopptakelse. Er domfelte derimot avgått ved døden, og han/hun var idømt fengselsstraff kan ektefelle eller slektning i opp og nedstigende linje samt søsken framsette gjenopptakelsesbegjæringen jfr. Rpl § 977 stk.2 jfr. § 941 stk.1. Reglene er her det samme som for ordinær anke.²³

²³ Lindenchrone & Werlauff , "Dansk retspleje" , s.334.

I gjenopptakelsesbegjæringen krever den danske retten at det skal angis hvilket omstendigheter og eventuelle nye opplysninger som det påberopes sammen med eventuelle dokumentasjoner jfr. Rpl § 979 stk.2

Begjæringen i seg selv medfører ikke noe virkning i forhold til fullbyrdelsen av en straffedom, men klageretten kan i noen tilfelle bestemme å utsette eller stanse fullbyrdelsen jf. Rpl § 986 første punkt.

Bestemmer derimot Klageretten å gjenoppta saken til fordel for den tiltalte, skal fullbyrdelsen av straffedommen etter begjæring av domfelte suspenderes eller usettes jfr. Rpl § 986 annet punkt.

Videre så har ikke den domfelte krav på forsvarsadvokat, unntak i de tilfeller hvor forhandlingene i Klageretten er muntlig jf. Rpl. § 731 stk 1 litra f. Retsplejeloven § 732 åpner for at retten kan oppnevne en forsvarer i visse tilfeller der Klageretten vurderer sakens faktiske komplikasjoner og den pådømte kriminalitetens grovhet.

I alminnelighet er Klageretten tilbakeholdende med å utnevne en forsvarer ut over når det er en plikt f. eks ved muntlige behandling. Klageretten avgjør da ved en kjennelse som tidligere nevnt ovenfor om begjæringen skal tas til følge eller forkastes. Blir begjæringen tatt til følge blir det da en ny domstolsbehandling av saken.

Den nye domstolsbehandlingen skal etter Rpl. § 983 alltid foregå ved Landsretten, som tidligere har dømt i saken. Dette gjelder uansett om

saken er påanket til Høyesterett eller ikke. Har Klageretten derimot gjenåpnet en ikke påanket sak fra underdomsretten som i visse tilfeller er mulig, må den nye gjenopptatte saken da behandles ved vedkommende By – og Herredsrett.

De som har vært med å avgjort saken i den første omgang kan ikke være med på den nye behandlingen jfr. inhabilitetsregelen i Rpl. § 983 annet og tredje punkt.²⁴

3.2 Vilkår for gjenåpning etter Retsplejeloven

Rettsplejeloven §§ 976 og 977 angir hvilket saker som kan gjenopptas av Den særlige klageretten. Bestemmelsene er ganske klare på hvilket saker som kan gjenåpnes.

Lovens avgrensning er begrunnet med at klageretten skal først tre inn når alle andre muligheter er utelukket. Disse to bestemmelsene gjelder etter deres ordlyd gjenopptakelse av dommer som er pådømt av Høyesterett eller Landsrett. Det har vært noe omtvistet om klageretten kan gjenoppta upåankelige dommer. Klageretten har etter hvert funnet det ut at det er viktigere å få rettet mulige feil enn å overholde begrensningene i §§ 976 og 977.

For eksempel i en sak uttalte Klageretten selv om de foreliggende spesielle omstendigheter ikke synes omfattende av reglene i

²⁴ Koktvedgaard Morgens, "Lærebog i den danske strafferetspleje", s.196-197.

Retsplejeloven § 977 stk.1 finnes det ut fra de synspunkter som ligger til grunn for reglene om gjenopptakelse til fordel for en domfelt, at det burde skje gjenopptakelse.

Det må i midlertidig antas at det etter Klagerettens faste praksis finner de seg kompetent til å anvende bestemmelsen analogisk, slik at upåankede byrettsdommer også kan gjenåpnes, men Klageretten er tilbakeholdende.²⁵

Rpl . § 976 omhandler vilkårene for gjenopptakelse til ugunst for den tiltalte, og § 977 til gunst for den tiltalte.

Vilkårene i disse to bestemmelsene er i noen grad i overensstemmelse med hverandre, men Rpl. § 977 stk. 1 nr. 2 og 3 er det en ytterligere sikkerhetsventil og den anvendes ganske varsomt.

Hovedbetingelsen for gjenopptakelse av en straffesak er at det må foreligge gjenopptakelsesgrunn.

I Rpl. § 976 og § 977 er det oppregnet tre gjenopptakelsesvilkår som alle vedrører bevisspørsmål.

Rpl. § 976: genoptagelse af en sag, som er pådømt ved Højesteret eller ved landsret, og hvorunder tiltalte er frifundet, kan finde sted efter rigsadvokatens begæring:

²⁵ Smith Eva, Jochimsen Jørgen, Michaen Kistrup, Jacob Lind Paulsen, "Straffeprosessen", s.868-869.

1) når det ifølge en tilståelse, tiltalte senere har afgivet, eller andre beviser, der senere er kommet for dagen, må antages, at han har begået forbrydelsen;

2) når falske forklaringer eller erklæringer er afgivne under sagen af vidner eller syns- eller skønsmænd, eller falske eller forfalskede dokumenter er benyttede under samme, eller noget strafbart forhold, sigtende til at påvirke eller bestemme sagens udfald, er udvist enten af tiltalte eller af nogen, der i medfør af sit embede eller offentligt hverv har medvirket ved sagens behandling, og der efter omstændighederne er god grund til at antage, at sådant har bevirket eller medvirket til, at tiltalte har undgået domfældelse.

Stk.2. Under tilsvarende betingelser kan genoptagelse finde sted, hvor tiltalte påstås at have gjort sig skyldig i en væsentlig større forbrydelse end den, hvorfor han er domfældt.

Rpl. § 977 : På begæring af en domfældt kan genoptagelse af en ved Højesteret eller ved en landsret pådømt sag finde sted:

1) når nye oplysninger tilvejebringes, og det skønnes antageligt, at disse, om de havde foreligget under sagen, kunne have bevirket frifindelse eller anvendelse af en væsentlig mildere straffebestemmelse;

2) når noget sådant forhold opplyses som ommeldt i § 976, stk. 1, nr. 2, og det skønnes antageligt, at sådant kan have bevirket eller medvirket til domfældelsen;

3) når der i øvrigt foreligger særlige omstændigheder, der gør det overvejende sandsynligt, at de foreliggende bevisligheder ikke har været riktig bedømt.

Stk.2. Bestemmelserne i § 906, stk. 2 og 3, 1. pkt., finder her tilsvarende anvendelse. Stk.3. Kommer omstændigheder, som antages at give tiltalte eller andre på hans vegne føje til at andrage på sagens genoptagelse, til rettens eller anklagemyndighedens kundskab, bør de derom underrette vedkommende.

1) Nye beviser : 976 stk.1 nr. 1 og § 977 stk.1 nr.1

2) Bevisforfalsking med videre § 976 stk 1 nr. 2 og § 977 stk 1 nr.2.

3) Viktige bevisbedømmelse § 977 stk.1 nr. 3. Men som tidligere skrevet ovenfor gjelder det siste kun gjenopptakelse til fordel for den tiltalte, mens de to øvrige er felles.

3.3 Gjenåpning til skade for den tiltalte:

Etter Rpl. § 976 stk 1 nr. 1 (nye bevis) skal de nye bevisene skal være fremkommet etter straffesakens avslutning.

De vanlige saker som gjenåpnes etter denne bestemmelsen skjer på grunnlag av tilståelse.²⁶

Ved bevisforfalsking med videre etter § 976 stk.1 nr. 2, omfatter bestemmelsen en rekke straffbare forhold i forbindelse med prosessen, dels falske eller forfalskede beviser, dels annen straffbar adferd med henblikk på å påvirke sakens utfall.

For eksempel vitner som har gitt falske forklaring og lignende. Bestemmelsen omfatter videre også hvis noen ved embete eller offentlig verv har ved en straffbar handling medvirket til utfallet av saken.

Personkretsen her omfatter også dommer, forsvarere, og lekmenn. Men det er krav om at det straffbare forhold skal være begått i den hensikt å påvirke sakens utfall.

Om det foreligger nye bevis i saken, eller om det har skjedd forfalsking så er det ikke i seg selv nok til å få saken gjenopptatt etter disse bestemmelsene.

Det er videre et krav i Rpl §976 1 nr.2 at det må foreligge (god grund til at antage, at sådant har bevirket eller medvirket til, at tiltalte har unngået domfældelse". Det skal med andre ord en høy grad av sannsynlighet til for at de nye forhold vil føre til domfellelse.

²⁶ Gammeltoft-Hansen, "Straffe-retspleje", S.156.

3.4 Gjenåpning til fordel for den tiltalte

En domfelt person kan i henhold til Rpl. § 977 begjære gjenopptakelse. Betingelsene er at det enten foreligger nye opplysninger og disse opplysningene ville ha ført til frifinnelse eller vesentlig mildere straffebestemmelse jf. § 977 stk 1 nr. 1.

Denne Bestemmelsen er den viktigste og mest anvendte i praksis. I kravet om at det skal være "nye opplysninger" ligger det at disse ikke skal ha vært forelagt for retten i forbindelse med domfellelsen tidligere. "nye opplysninger" er en videre begrep enn begrepet "andre beviser" i § 976 nr.1. Det er altså ikke mulig å gjenoppta saken etter §977 for å få en mildere straff i henhold til den anvendte straffebestemmelse (spørsmåle om strafferammen).

Gjenopptakelsesgrunnen etter Rpl. § 977 stk 1 nr. 2 kan også være forfalsking som i §976 stk 1 nr. 1. Innholdsmessig er denne gjenopptakelsesgrunnen altså likt for gjenopptakelse til fordel som til ulempe for den tiltalte. Men såkalte innflytelseskravet i § 977 stk.1 nr.2 er vesentlig lempeligere.

En annen gjenopptakelsesgrunn kan for øvrig være hvis det foreligger "særlige omstendigheter, der gjør det overvejende sandsynlig, at de foreliggende bevisligheder ikke har været rigtigt bedømt", Jfr. § 977 stk. 1 nr.3. Denne er innført senere (i 1939) enn de øvrige gjenopptakelsesgrunnene.

Bestemmelsen er tenkt som en ekstraordinær gjenopptakelsesgrunn og anvendes sjelden i praksis. Grunnen til dette er at etterfølgende vurdering av bevisbedømmelse må anvendes med tilbakeholdende som gjenopptakelsesgrunn på grunn av den svekkelsen som vil være til stedet av bevismaterialet som skjer med tiden.

Av samme grunn har danske lovgiver satt en tidsfrist for slike begjæringer på fem år etter dommerens avsigelse eller hvis det er tale om frihetsstraff innen to år etter løslatelse.

Adgangen til å begjære gjenåpning er som nevnt forbeholdt dem domfelte selv. Er han/hun død overføres adgangen til hans ektefelle, eller hans slekt i opp og nedstigende linje samt hans søsken, jf. § 977 stk.2 som henviser til § 941.

Når gjenåpning skjer på den domfelles ektefelles begjæring, kan ikke den nye dommen være til skade for den domfelte jf. Rpl.§ 984.

4.0 Gjenåpning etter den svenske modellen

Hvordan en sak skal gjenåpnes, er regulert i Rättegångsbalk (1942:740) kap. 58.

Oppbygningen skiller seg fra de to andre rettene ved at det er en ordinær domstol som avgjør gjenåpningsbegjæringen.

Jeg skal først forklare systemets oppbygning og funksjon, deretter vilkårene for å få en sak gjenopptatt etter Rättergånsbalk.

4.1 Domstolens oppbygning og funksjon

I Sverige er det alltid den overordnede domstol som har fått myndighet til å avgjøre om saken skal gjenåpnes. Systemet i Sverige kan tilbakeføres til 1600-tallet, før den tid var det kongen som bevilget gjenåpning.

Når en straffedom ikke lenger kan ankes gjennom ordinære rettsmiddel, enten fordi noe slikt klageadgang ikke finnes eller på grunn av andre omstendigheter så er hovedregelen at dommen da er rettskraftig²⁷.

Samtidig så må partene føle seg trygge på en avgjørelse og ha forutsigbarhet, slik at dommen ikke kan endres eller erstattes uten videre.

Uten en slik trygghet vil allmenheten ikke ha tillit til rettssystemet.

Det er dette de kaller "orubblighetsprincippet" som innebærer å tilgodesette individets behov av trygghet og skape tillit til domstolen.

Dette prinsippet blir tillagt vekt ved vurdering av en gjenåpningsbegjæring til ulempe for den tiltalte.

²⁷ SOU 1926:32 s.231.

En av grunnene til at gjenåpning i det hele tatt er mulig, er at lovgiverne har på den andre siden har ansett allmenne hensyn, og ikke minst sannhetsprinsippet for å veie tyngre. Det er bedre om en som er skyldig går fri enn en uskyld blir dømt.

Gjenåpning skal da ikke være en slags garanti, men den skal foreta en helt ny prøving av saken. Beslutningen som de da vedtar vil ikke i seg selv ha noe automatisk virkning for den foreliggende dommen, men de har adgang til å bestemme hvilket virkning den skal ha for den foreliggende avgjørelsen med hensyn til det nye materialet eller de nye opplysninger som kan foreligge i saken.

Det er med andre ord opp til resningsinstituttet å avgjøre om dommen skal ha noe slik virkning.

Deres funksjon er altså å vurdere om en sak skal gjenåpnes, en kompromiss mellom orublighetsprincippet (jf. min forklaringen overfor) og sannhetsprinsippet.

Hvilket vekt disse to hensyn skal ha vil være avhengig om det gjelder begjæring til fordel eller til ulempe for den tiltalte.

Når det gjelder gjenåpning til fordel for den tiltalte vil sannhetsprinsippet stå sterkere og omvendt når det er til ulempe.

Dette kommer også til uttrykk i bestemmelsen om gjenåpning ved at muligheten for gjenåpning til ulempe for den tiltalte er mer begrenset enn til fordel.

4.2 Gjenåpningsvilkårene

Prinsippet om rettskraft er ikke unntaksløst.

En ny prøve av dommen kan forekomme hvis retten bestemmer det jf. RB § 7. Vilrårene for å få saken gjenopptatt finnes i Råttegangsbalk kap.58. §1-10 a.

I kap.58 §§ 2 og 3 i RB angis gjenåpningsgrunner for en straffesak. § 2 regulerer gjenåpning til fordel for den tiltalte og § 3 til ulempe for den tiltalte.

Disse to bestemmelsene er noe forskjellig, dette gjenspeiles interessen for å opprettholde orublighetsprinsippet. Dette prinsippet veier mer i § 2 ved at det er blant annet ingen tidsfrist for når en begjæring til fordel for den tiltalte kan begjæres.²⁸

Hovedforskjellen mellom vilrårene for gjenåpning til fordel etter § 2 og til ulempe etter § 3 er for det første at gjenåpning etter § 3 må gjelde en alvorlig forbrytelse som tiltalte ellers ville å ha gått fri eller fått en mindre straffeansvar.

En annen forskjell er at hvis den juridiske begrunnelsen som ligger til grunn for dommen åpenbart strider mot lov, kan det kreves gjenåpning til fordel for den tiltalte, men ikke til ulempe.

²⁸ Se Welamson Råttegang VI s.211

En annen viktig forskjell mellom disse bestemmelsene er at det gjennomgående ikke stiller like strenge krav til gjenåpning til fordel enn det som de krever for gjenåpning til ulempe for den tiltalte.

I motsetning til hva som gjelder i straffesaker, der aktor har bevisbyrden, er det i gjenåpningsbegjæringen søkeren som har bevisbyrden og må vise at vilkår for en ny rettssak er oppfylt.

4.3 Gjenåpning til fordel for den tiltalte

RB § 2 har fem gjenåpningsgrunner. De to første har til felles at de forholder seg til alvorlig mangler med hensyn til rettens objektivitet.

Etter § 2 nr.1 kan en sak gjenåpnes hvis et medlem av retten har gjort seg skyldig i kriminell prosedyre og dette antas å ha innvirket på utfallet av saken.

Paragraf 2 nr. 2 : Hvis en juridisk kvalifisert dommer eller aktor har vært inhabile eller diskvalifisert og dette har hatt innvirkning for sakens utfall, kan gjenåpning kreves etter denne bestemmelsen. Det finnes ikke tilsvarende gjenåpningsgrunn til ulempe for den tiltalte.²⁹

²⁹ Se Welamson "Rättegång VI" s. 223.

Paragraf 2 nr. 3 : Den tredje gjenåpningsgrunnen gjelder bevisforfalsking. Gjenåpning kan videre bevilges hvis det har vært forfalsking av skriftlig bevis, eller om en vitne, en sakkyndig eller en tolk har avgitt falsk forklaring og dette har hatt innvirkning på utfallet av saken³⁰

Paragraf 2 nr. 4: Hvis det foreligger nye bevis eller nye omstendigheter som ikke tidligere har vært anført og dette trolig kan føre til at den tiltalte frifinnes eller handlingen kan bli plassert under en mildere straffebestemmelse enn det som de har dømt etter kan saken gjenåpnes.

Her har vi den materielle gjenåpningsgrunn. Og det er denne gjenåpningsgrunnen som blir mest brukt i praksis.

Men det er ikke et krav om at de nye omstendigheter eller nye bevis ville ha ført til et annet resultat om det tidligere ble gitt .

Formålet med dette er etter forarbeidene³¹ at sannsynlighets vurderingen for bevis er her lavere enn ved vurdering av bevis i en f. eks straffesak.

RB. § 2 nr. 5 : Femte gjenåpningsgrunn er i de tilfeller der det er mangler i rettshåndhevelsen. Gjenåpning kan gis etter denne bestemmelsen hvis rettshåndhevelsen åpenbart strider mot loven.

³⁰ Se Welanson "Rättegång" VI s.216

³¹ NJA II 1940 s.158 og s.171.

I følge forarbeidene må det være klart og uimotståelig at håndhevelsen er feil.³²

4.4 Gjenåpning til skade for den tiltalte

Gjenåpning til ulempe for den tiltalte angis i RB kap.58 § 3 i to punkter.

Etter den første ledd kan saken gjenåpnes hvis de forholdene som er nevnt i kap.58 § 2 nr.1 eller 3 foreligger og dette antas å ha medvirket til at den tiltalte frikjennes eller at lovbruddet ble straffet under en vesentlig mildere straffebestemmelse enn den som burde ha vært anvendt.

Det fremgår av andre punkt at gjenåpning til ulempe for den tiltalte kan i visse tilfeller også begrunnes med nye omstendigheter eller bevis.

Sammenlignet med gjenåpningsgrunner til fordel for den tiltalte er bestemmelsens rekkevidde begrenset til noe mer grovere lovbrudd. Bestemmelsen krever nemlig at det lovbruddet som foreskrevet kan føre til fengsel i mer enn et år.

Dessuten skal det nye materialet som bringes inn sannsynligvis kunne føre til at den tiltalte blir dømt eller henført til en vesentlig strengere bestemmelsen.

³² NJA II 1940 s.158 og s.171.

For gjenåpning til skade for den tiltalte på grunn av nye omstendigheter eller bevis kreves det også at søkeren gjør det sannsynlig at han ikke ved avgjørelsen av dommen eller gjennomføring av den kunne påberope disse eller ha en annen gyldig årsak til å ikke gjøre det. Dette fremgår av RB kap.58 § 3 nr.2 .

Den s. k tilleggsregelen som gjelder ved gjenåpning til fordel for den tiltalte og som videre gjenåpningsgrunn ved påberopelsen av nye omstendigheter eller bevis , har vi ingen motsvarende regel ved gjenåpning til skade for den tiltalte.

Gjenåpning til skade for den tiltalte kan ikke søkes under ubegrenset tid. I RB kap.58 § 4 annet ledd er det fastslått at dette kan kun skje innen et år fra da søkeren fikk kjennskap til de forholdende som søknaden kan begrunnes med.

5.0 En sammenlikning

Det er ikke alle land som tillater gjenåpning, og noen land tillater til gunst men ikke til skade for den siktede.

I Sverige, Danmark og Norge er det adgang til gjenåpning på visse vilkår.

Disse landene har ansett det som viktig hensyn å kunne rette opp feilaktige dommere ved å vurdere saken på nytt. Men de bruker forskjellige modeller.

I Norge er det et eget forvaltningsorgan som avgjør om begjæringen skal tas til følge eller forkastes . Gjenopptakelseskommisjonen har egen utreder korps som kan utforske saken mer, for en sak besluttet gjenåpnet.

Mens det i Danmark er en slags mellom løsning, der de har egen domstol med distanse til de ordinære domstolene som tar avgjørelsen.

Sverige derimot har en annen modell der myndigheten ligger til en intern domstol.

Spørsmålet er da, hvilket lands modell funker best, og hvem av de modellene er mest tillitsskapende for befolkningen i det landet. Det er vanskelig å avgjøre hvilket lands modell er den mest tillitsskapende og det best fungerende system, men etter å ha skrevet denne oppgaven er det etter min oppfatning det norske systemet som er det mest tillitsskapende og mest sikre.

Argumentene for dette er for det første i Norge har vi egne utredere som kan etterforske saken når gjenopptakelseskommisjonen finner dette nødvendig.

Mens de i Sverige og Danmark ikke har noen slike utrederkorps. At vi har dette vil kunne skape tillit om at saken vil bli tilstrekkelig opplyst hos den som begjærer saken gjenåpnet.

Den svenske modellen er etter min mening den som er svakest av disse landene. Når en person er blitt feildømt og har sonet i flere år , vil vedkommende ha mindre tillit til de ordinære domstol enn en vanlig person. Dermed er det uheldig når begjæringen blir vurdert av en overordnet domstol. Det er også en grunn til å tro at kanskje overordnede dommere vil ta hensyn til sine kolleger når de tar avgjørelse. Dette vil også ødelegge tilliten til domstolssystemet.

På den andre siden så er det mange land (hvis man ser på saken fra en internasjonal sammenheng) som har lagt avgjørelsesmyndighet til en intern domstol. Og når det er såpass vanlig så er det kanskje hensiktsmessig på mange punkter å ha en internt organ. Det er mindre resurser som blir brukt på dette, enn å ha ekstern kommisjon som kun tar avgjørelser om en gjenopptakelsesbegjæring skal tas til følge.

Den svenske modellen er den som skiller seg mest ut fra den danske og norske modellene.

Etter den danske modellen er det en egen Klagerett som tar seg av begjæring om gjenopptakelse.

Å ha en egen domstol vil kunne minske noe av arbeidsmengden fra de ordinære domstolene , og det vil også føre til raskere avgjørelse

av gjenopptakelsesspørsmål. Når man har et eget organ (særdomstol i Danmark, respektive kommisjon i Norge) som kun behandler gjenopptakelsessaker, vil det også føre til økt kunnskap i gjenopptakelsessaker. Dette er igjen en svakhet hos den svenske modellen.

I Norge er det ikke kun jurister som sitter som medlemmer i gjenopptakelseskommisjonen mens det i Danmark og Sverige er det kun jurister som sitter som medlemmer.

En svakhet med dette er at dommere etter den danske modellen er at dommere i Den særlig klagerett vil samtidig ha stilling som dommere i det ordinære domstolsapparatet, og da vil en slik tilknytningen skape mistanke om kollegiale hensyn i gjenopptakelsessaker.³³

Dette kan skape mistillit til dommerne, sammenlignet med den norske modellen der dommerne vil være mer objektive ved sin vurdering i og med de er en egen kommisjon og uavhengig av de ordinære domstolene.

Men på den andre siden er den danske modellen sammenlignet med den svenske bedre tillitsskapende hos en person som mener seg uskyldig pådømt. Fordi vedkommende vil ha mer tillit til en

³³ Jfr. Forslag om å endre reglene om behandling av gjenopptakelsessaker i straffesaker s.14- 15

særdomstol enn vanlig domstol og vil kunne lettere kunne akseptere en avslag fra Klageretten enn en ordinær domstol.

Vilkårene for å få gjenopptatt en sak i alle tre landene har mange likhetstrekk, men med noe små forskjeller.

En forskjell er at det i Norge ikke er noe foreldelsesfrist for når en kan begjære gjenopptakelse , mens det i f. eks Danmark er foreldelsesfristen på fem år etter dommens avsigelse eller hvis det er tale om frihetsstraff innen to år etter løslatelse. Dette kan både være en fordel og en ulempe.

På den ene siden er det veldig viktig for samfunnet og ikke minst for den personen som er siktet at vedkommende har en viss forutsigbarhet i sitt liv uten mulighet for myndighetene å kunne gjenåpne saken etter så mange år. Vedkommende vil da ikke ha tillit til den avgjørelsen som domstolen tar når det er ingen foreldelsesfrist som i Norge.

En annen ulempe er at etter en viss tid vil sakens bevis også kunne svekkes, f. eks vitner vil glemme osv.

På den andre siden er det for påtalemyndighetene viktig å kunne få begjært en sak gjenopptatt når de mener den er feilaktig, for dette er jo hele hensynet med gjenopptakelse. Og dette burde være adgang til uansett hvor lang tid det har gått, og slik er det i vår rett.

4.0 Litteraturliste

Bøker

Andenæs Johs, Straffeprosess 1987 oppdatert 1994.

Bjerke ,Hans Kristian og Keiserud, Erik "straffeprosessloven
Kommentarutgave" 2008.

Dullum Jane , " justisfeil i straffesaker: en analyse av saker behandlet
av Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker", 2010.

Gammeltoft-Hansen, Hans "Strafferetspleje" 1998.

Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker fra
straffeprosesskomiteen 1969.

Koktvedgaard Mogens "Lærebog i den danske strafferetspleje" 1968.

Lindencrone Peterson & Welauff Lars, Erik, "Dansk retspleje" 2007.

Smith Eva, Jochimsen Jørgen, Michaen Kistrup, Jacob Lind Paulsen
"straffeprosessen" 2008.

Welomson Lars, "Rättegång VI" 1994.

Forarbeider

Norge :

Dok.nr 8 :11 (1989-90)

Dok.nr. 8 :64 (1993-1990)

Forslag om å endre reglene om behandling av gjenopptakelsesbegjæringer i straffesaker.

Lødrup Peter, Kaasen Knut, og Steinar Tjomsland ” Norsk Lovkommentar” om straffeprosessloven.

NOU 2007:7 Fritz Moen og norsk strafferettsleie.

Ot.prp.nr 70 (2000-2001) Om lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (gjenopptakelse)

Ot.prp.nr 78 (1992-1993) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (to instansbehandling, anke og juryordning).

Sverige

SOU 1926:32 s.231.

NJA II 1940, s.158 og s.171.

Lover / EMK

1915 Lov av 13 august 1915.nr.5 om domstolene.

1939 Den danske rettsplejelov av 14. September .2001.

1942 : 740 Rättegångsbalk kap.58

1950 Den europeiske menneskerettskonvensjonen art. 6 (inkorporert i menneskerettighetsloven av 31.mai.1999).

1967 Lov av 10.februar 1967 om behandling av forvaltningssaker.

1981 Lov av 22 mai 1981 nr.25 om rettergangsmåten i straffesaker.

Rettspraksis

Rt.1992 s.1683

Rt .1993 s.1300.

Elektroniske kilder

Den særlige klagerett

<http://www.domstol.dk>

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker

<http://www.gjenopptakelse.no>

Sveriges domstolar

<http://www.dom.se>